

Archeo-rapport 400

Het archeologisch vooronderzoek in de Sint-Joriskerk te Antwerpen

Vanessa Vander Ginst & Wouter Yperman

Archeo-rapport 400

Het archeologisch vooronderzoek in de Sint-Joriskerk te Antwerpen

Vanessa Vander Ginst & Wouter Yperman

Tienen, 2017

Studiebureau Archeologie bvba

Colofon

Archeo-rapport 400 Het archeologisch vooronderzoek in de Sint-Joriskerk te Antwerpen

Opdrachtgever:	Renotec
Projectleiding:	Vanessa Vander Ginst
Leidinggevend archeoloog:	Vanessa Vander Ginst
Auteurs:	Vanessa Vander Ginst Wouter Yperman
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2017/12.825/7

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2017, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve fiche

Site	Antwerpen-Sint-Joriskerk
Locatie	Provincie Antwerpen, Antwerpen stad, Mechelseplein
Kadastergegevens	Afdeling 4: Sectie D: perceelsnummer: 1837E
Opdrachtgever	Renotec Acaciastraat 14C - 2240 Geel
Vergunningsnummer	2016/383
Vergunningshouder	Vanessa Vander Ginst
Termijn veldwerk	7 november 2016

Aard van de bedreiging	Aanleg van vloerverwarming
Archeologische verwachting	Kerksite met een mogelijk rijke geschiedenis
Wetenschappelijke begeleiding	Geen

Inhoudstafel

Hoofdstuk 1	Inleiding	p. 3
1.1	Algemeen	p. 3
1.2	Beschrijving van het onderzoeksgebied	p. 3
1.3	Archeologische en historische voorkennis	p. 4
1.4	Onderzoeksopdracht en vraagstellingen	p. 9
Hoofdstuk 2	Werkmethode en resultaten	p. 11
Hoofdstuk 3	Besluit	p. 17

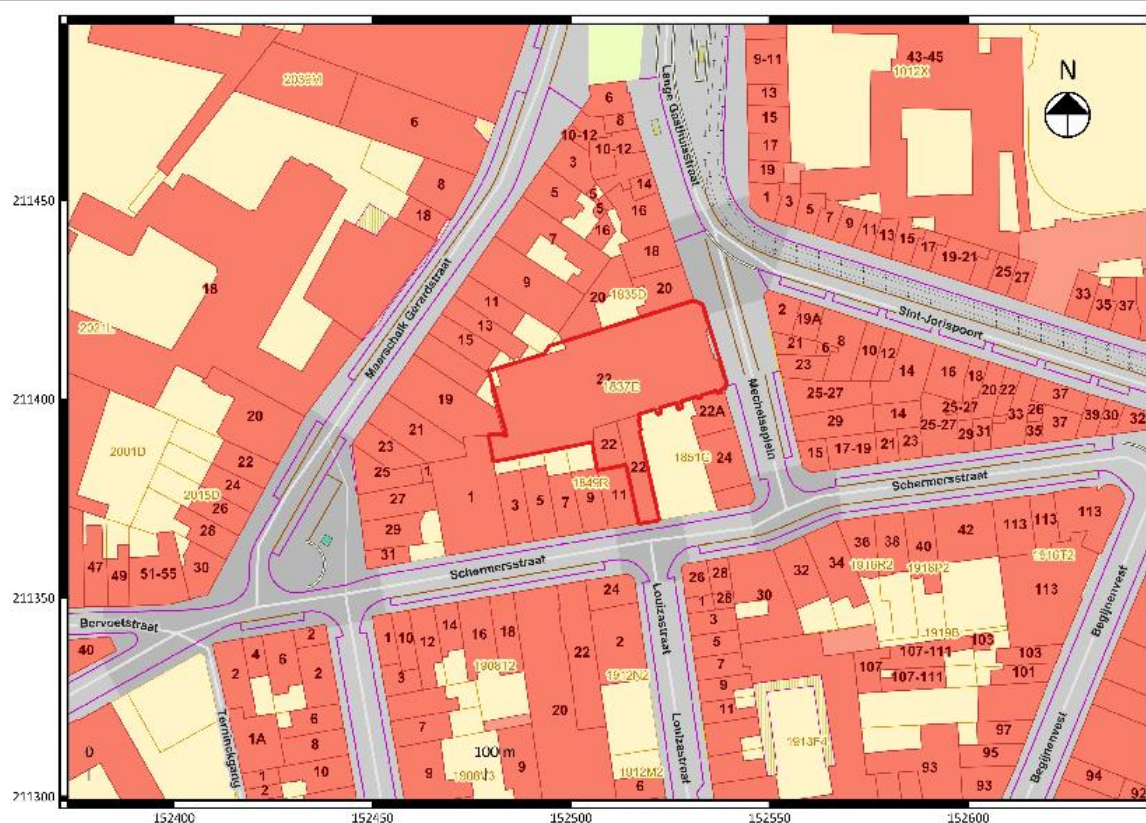

Fig. 1.2: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

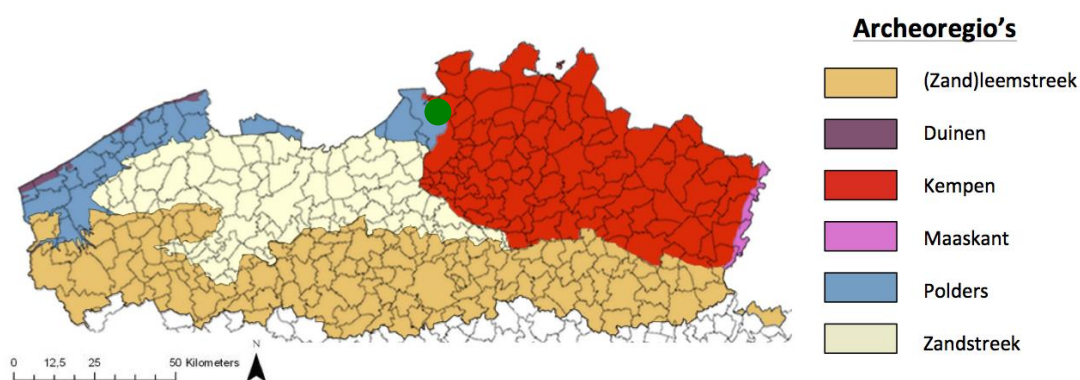

Fig. 1.3: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's¹.

1.3 Archeologische en historische voorkennis

Het Mechelseplein ligt tussen het Vleminckveld en de Schermersstraat. In de 13de eeuw zou hier al een oude kapel hebben gestaan, die aan Sint- Joris was toegewijd en in 1304 het middelpunt werd van de nieuw opgerichte Sint-Jorisparochie². Het langgerekte plein ontstond door ontruiming van het

¹ <https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/112936>

kerkhof op het einde van de 18de eeuw en de sloping van de oude kerk in 1799. Het plein werd geruime tijd met diverse omschrijvingen aangeduid, onder meer *Sint-Jorisplein*. De huidige naam, reeds in gebruik in 1439, staat in verband met de vervoerdienst naar Mechelen die hier zijn factorijen had.

In de 13de eeuw zou op deze plaats reeds sprake geweest zijn van een Sint-Joriskapel. Deze werd vergroot tot kerk in het tweede kwart van de 14de eeuw, circa 1500 grotendeels herbouwd en in 1799-1800 gesloopt³. In 1847 werd begonnen met de bouw van de nieuwe kerk, de inwijding volgde op 5 september 1853. Het betreft een homogene, neogotische kerk opgetrokken uit baksteen met gebruik van witte natuursteen voor de voorbouw en de torens en met arduin voor de plint.

De plattegrond ontvouwt een longitudinale kerk gestut door steunberen, een driebeukig schip van zes traveeën met twee zijkoren en een ingebouwd koor van twee traveeën met een driezijdige sluiting georiënteerd naar het westen. Ten zuiden van het hoogkoor bevindt zich een sacristie en een aansluitende winterkapel met zijuitgang in de Schermersstraat. Aan de oostzijde staan twee torens. De kerk is beschermd als monument sinds 31/3/1976⁴.

De Sint-Joriskerk ligt binnen de omwallingszone van de Spaanse vesten (o.m. CAI366259 en CAI366260). In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied liggen de volgende geïnventariseerde archeologisch gekende locaties volgens de Centrale Archeologische Inventaris (CAI):

-CAI154389: Sint-Joriskerk. Op deze plaats zou tevens een Merovingische gouden munt gevonden zijn⁵.

-CAI366167: De 16de-eeuwse Sint-Jorispoort⁶.

-CAI366046: Op het Blauwtorenplein werden de resten van de blauwe toren aangetroffen, een 14de-eeuws verdedigingselement⁷. In de buurt werden aanpassingen aangetroffen voor het binnenleiden van de Herentalse Vaart (CAI152758⁸).

-CAI366168: Bij een archeologisch onderzoek werden hier resten van een laatmiddeleeuwse leerlooierij aangetroffen⁹.

-CAI156327: Hier werd bij een archeologisch onderzoek het kerkhof rond het Sint-Elizabethziekenhuis aangesneden¹⁰.

-CAI157502: Twee kuilen met skeletten. Mogelijk twee massagraven, in verband te brengen met de Spaanse furie¹¹.

-CAI157143: Hier werden resten van 16de-17de-eeuwse bewoning aangetroffen¹².

-CAI366052: De locatie van een kazerne uit de nieuwe tijd¹³.

³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/5501>

⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/5720>

⁵ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/154389>

⁶ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/366167>

⁷ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/366046>

⁸ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/152758>

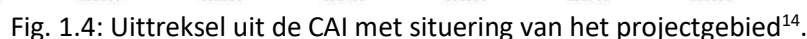
⁹ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/156327>

¹⁰ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/156327>

¹¹ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/157502>

¹² <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/157143>

¹³ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/366052>

Ook de weergave van de omgeving van het projectgebied op de kaart van Ferraris en Vandermaelen (fig. 1.7 en fig. 1.8) is redelijk identiek en verschilt van deze op beide oudere kaarten. De kerk zelf is redelijk schematisch weergegeven en te onduidelijk getekend om verschil te zien. In theorie kan op de Vandermaelenkaart de nieuwe kerk reeds afgebeeld zijn. Deze werd namelijk in 1847 opgericht. Op de kaart van Vandermaelen is reeds bebouwing in de omgeving van het projectgebied weergegeven. Deze situatie is tot op heden nog het geval (fig. 1.9).

6

Fig. 1.5: Gravure naar Hieronymus Cock 1650-1670 met aanduiding van het projectgebied (bij benadering).

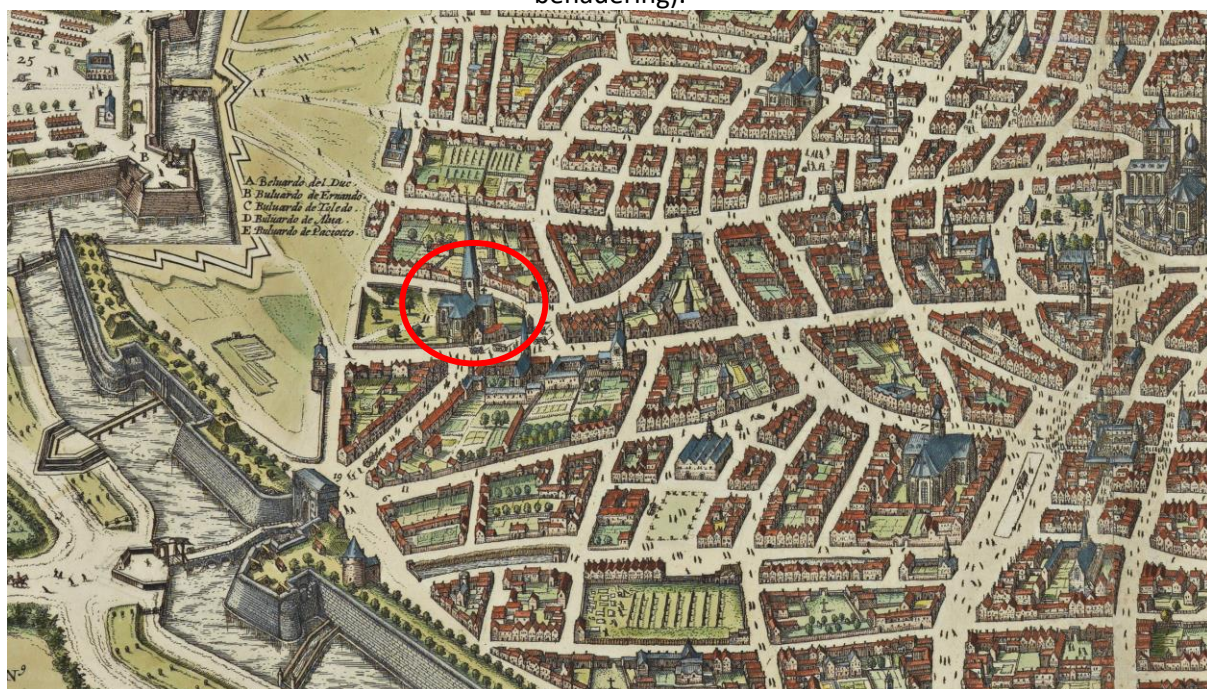

Fig. 1.6: Uittreksel uit Atlas de Wit 1698 met aanduiding van het projectgebied (bij benadering).

Fig. 1.7: Uittreksel uit de Ferrariskaart (1771-1777) met aanduiding van het projectgebied.

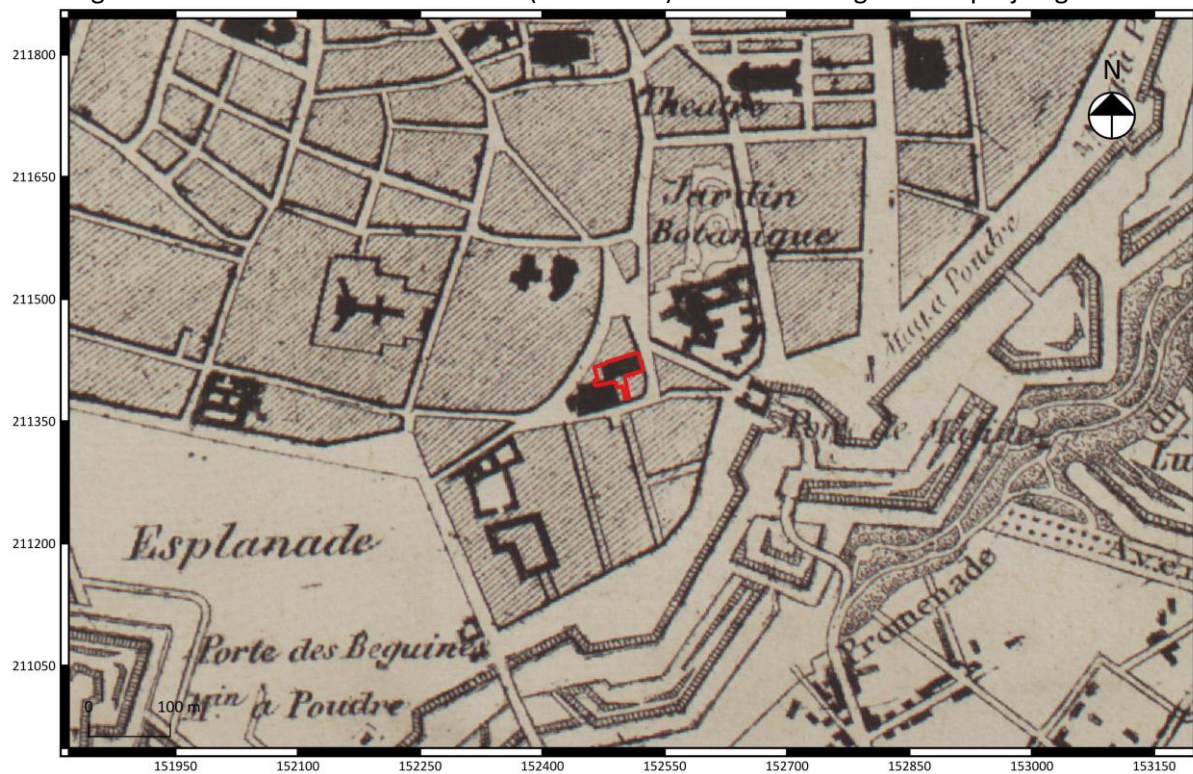

Fig. 1.8: Uittreksel uit de kaart van Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.9: Luchtfoto uit 1996 met aanduiding van het projectgebied.

1.4 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen

Er werden geen specifieke onderzoeksvragen meegegeven in de Bijzondere Voorwaarden.

Hoofdstuk 2 Werkmethode en resultaten.

Er werden in totaal 6 putten gegraven in de Sint-Joriskerk in functie van het ondergronds verwarmingssysteem. Er werden 5 rechthoekige putten (2,5 x 1 m) aangelegd tussen de zuilen op de overgang van middenbeuk naar zijbeuken (fig. 2.1 t.e.m. fig. 2.6). Eén (dubbele) put werd in het koor aangelegd. De diepte van deze putten bedroeg slechts 30 cm onder het vloerniveau. Nergens werd een archeologisch relevant niveau bereikt met deze uitgravingen. Er werden geen sporen of resten van oudere vloerniveaus of kerkfases aangesneden. Er werden ook geen vondsten aangetroffen.

De profielopbouw in de putten bestond van boven naar onder uit een ca. 6 cm dikke vloer in een laag stabilise gelegd met eronder een ca. 20 cm dikke, redelijk puinige laag met mortelbrokken en bovenaan (plaatselijk) vrij veel baksteengruis en onderaan in de uitgegraven putten een laag donkergele zandleem.

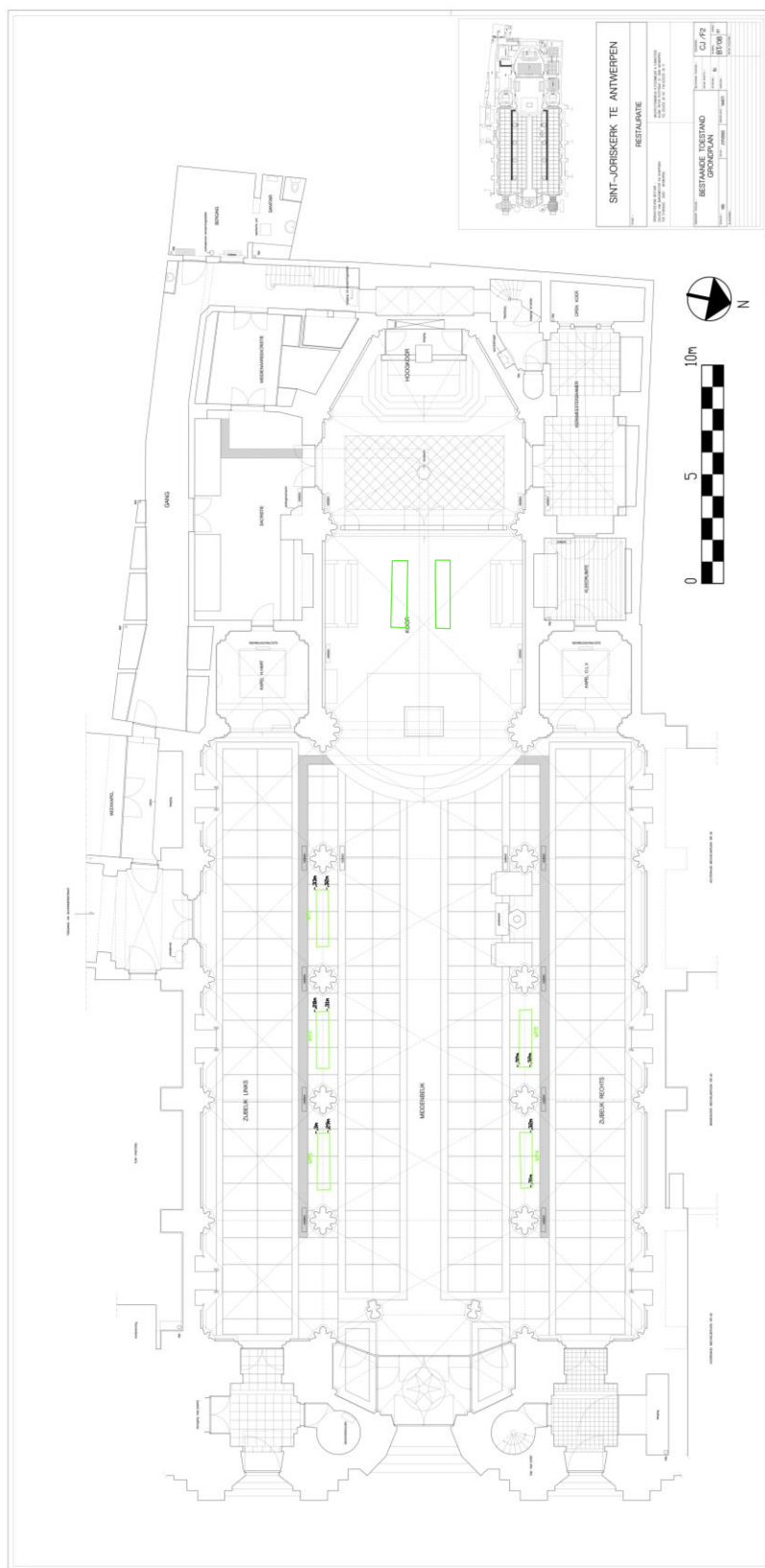

Fig. 2.1: Weergave putten.

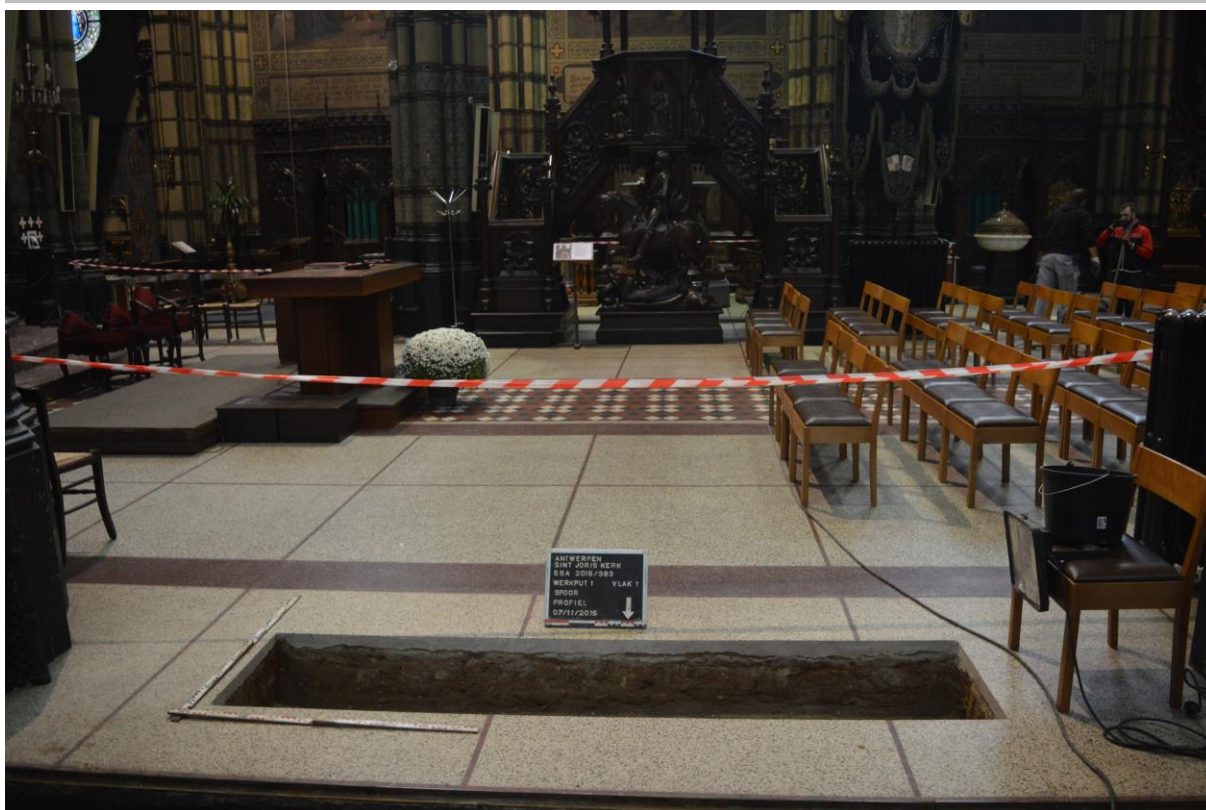

Fig. 2.2:Werkput 1

Fig. 2.3: Werkput 2

Fig. 2.4: Werkput 3

Fig. 2.5: Werkput 4

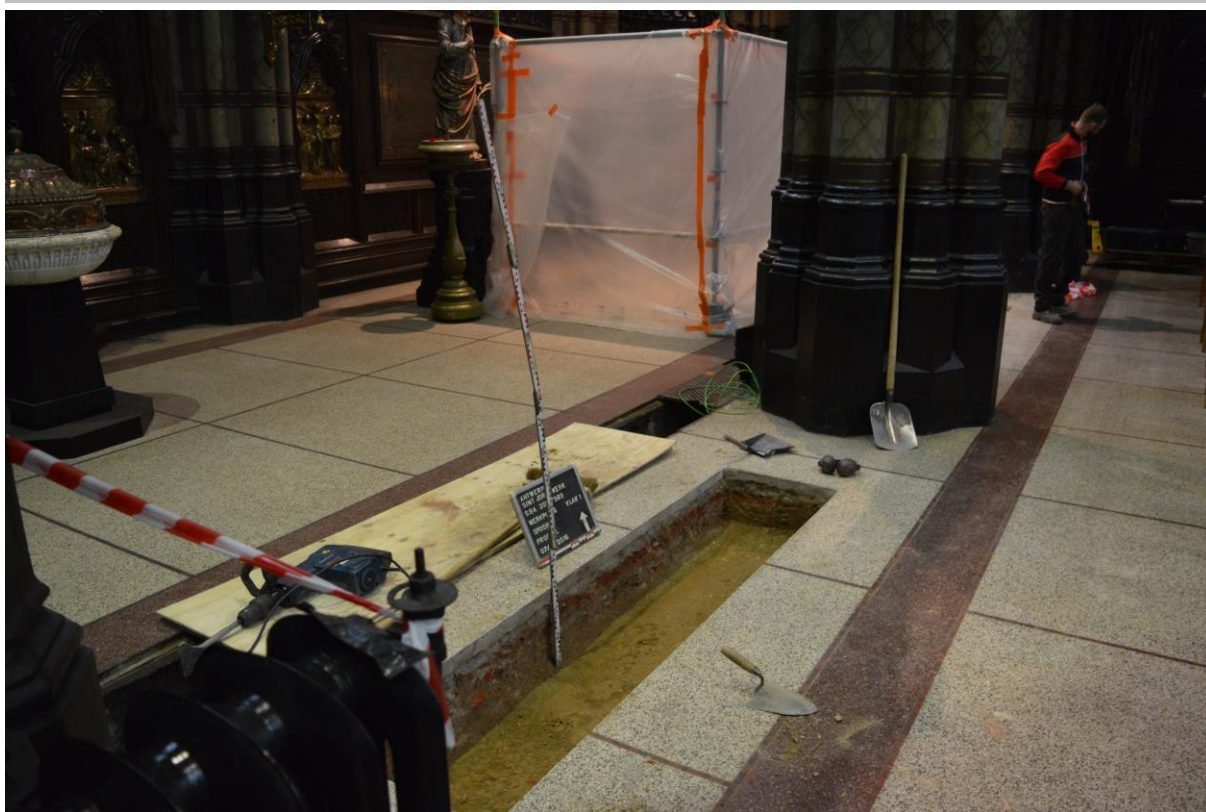

Fig. 2.6: Werkput 5

Hoofdstuk 3 Besluit

Conform art. 4 § 2 van het Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003), 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006), 27 maart 2009 (B.S. 15.5.2009) en 18 november 2011 (B.S. 13.12.2011) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Wegens de geplande restauratiewerken met inbegrip van een vloerverwarming in de Antwerpse Sint-Joriskerk worden eventuele archeologische waarden in de ondergrond bedreigd. Daarom werd een archeologische opgraving uitgevoerd, maar hierbij werden geen archeologisch relevante sporen aangetroffen. Bij werken die dieper reiken dan de huidige werken kunnen wel nog relevante resten worden aangetroffen. Er kan dus enkel een vrijgave gebeuren tot het niveau van de huidige opgravingen.

Bij eventuele vrijgave het terrein blijven de algemene bepalingen die voorzien zijn in:

- *het decreet van 30 juni 1993 houdende bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij de decreten van 18 mei 1999, 28 februari 2003, 10 maart 2006, 27 maart 2009 en 18 november 2011 (BS 08.06.1999, 24.03.2003, 07.06.2006, 15.5.2009 en 13.12.2011)*
- *en het besluit van de Vlaamse regering van 20 april 1994 tot uitvoering van het decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij besluiten van de Vlaamse Regering van 12 december 2003, 23 juni 2006, 9 mei 2008, 4 december 2009, 1 april 2011 en 10 juni 2011*

van toepassing, meer bepaald voor de bepalingen over de meldingsplicht van eventuele toevalsvondsten tijdens het verdere verloop van de werken.

